

Dr. Can Fuat GÜRLESEL
Ekonomist

DÜNYA EKONOMİSİ 2022 YILINDA YÜKSEK ENFLASYON, YENİ JEOPOLİTİK RİSKLER VE YAVAŞLAMA EĞİLİMİ İÇİNDE KALDI

Dünya ekonomisi 2022 yılına bir önceki yıl hızla toparlanan küresel ekonomik büyüme ve artan enflasyonla mücadele hedefi ile başlamıştır. 2021 yılında pandemi ile mücadelede başarılı sonuçlar alınmış ve hemen tüm ülkelerde iktisadi ve sosyal hayata geri dönüş başlamıştır. Küresel ekonomi 2021 yılında yüzde 6,0 büyüme ile pandemi yılının kayıplarını büyük ölçüde telafi etmiştir. Hızlı toparlanma ve yeni normal koşullarının artçı etkisi ise yükselen enflasyon olmuştur. Buna bağlı olarak merkez bankaları 2022 yılına daha sıkı para politikaları uygulama hedefi ile girmişlerdir.

2022 yılına bu beklentiler ile başlanmasına karşın şubat ayının sonunda Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaş tüm beklentileri değiştirmiş ve 2022 yılında küresel ekonomideki gelişmelerin ana belirleyicisi savaş ve jeopolitik kırılmalar olmuştur. Rusya-Ukrayna savaşı sonucu Batı ile Rusya arasında soğuk savaş sonrasının en sert kırılması yaşanmıştır. Batı, Rusya'ya yönelik ağır yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Japonya ve Güney Kore gibi Asya ülkeleri de bu yaptırımlara katılmıştır.

Diğer yandan iki süper güç ABD ile Çin arasında hegemonya mücadelesi 2022 yılı boyunca karşılıklı yaptırımlar ve tehditler ile devam etmiştir. ABD teknoloji alanında Çin'e yoğun yaptırımlara başlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında Batı'nın Rusya'ya karşı uyguladığı ana yaptırım alanı enerji ithalatının kademeli olarak sona erdirilmesi olmuştur. Avrupa Birliği Rusya'dan enerji ithalatını tamamen bitirmiştir. Avrupa yeni enerji tedarik kaynaklarına yönelirken, Rusya'da başta Çin ve Hindistan olmak üzere diğer enerji pazarlarına yönelmiştir. Savaş küresel enerji tedarik kaynaklarında önemli değişikliklere yol açmıştır.

Savaşın bir diğer etkisi enerji ve gıda fiyatlarında yaşanan sert artışlar ve her iki alandaki tedarıkte kesintiler ve erişim sıkıntıları kriz riskini artırmıştır. Tahıl koridoru anlaşması ve enerjide alternatif kaynakların hızla devreye girmesiyle enerji ve gıda krizi riskleri yönetilmiştir.

2022 yılına girerken yükselen enflasyon savaşın ve özellikle enerji ve gıda fiyatlarının artışı ile yılın ikinci yarısında hızla artmıştır. Yüksek enflasyon makro ekonomik istikrarı tehdidi ederken, daha büyük etkisi hane halkları üzerine yol açtığı yaşam maliyeti krizi ile olmuştur. Özellikle gelişmiş ülkelerde hane halkları tüketimleri yaşam maliyeti krizi ile daralmıştır.

2022 yılının ikinci yarısında küresel enflasyonda görülen hızlı artış sonucu gelişmiş ülke merkez bankaları para politikalarında sıkılaştırmayı artırmışlar ve faiz oranlarını yükseltmişlerdir. Yılın ikinci yarısında sıkı para politikalarındaki bu hızlı sıkılaştırma küresel ekonomiyi yavaşlatırken, yine küresel ölçekte bir resesyon yaşanması riskinin doğmasına neden olmuştur.

2022 yılı boyunca tüm siyasi, jeopolitik ve ekonomik gelişmelerden bağımsız olarak afetlere yol açan iklim olaylarının sayısı artmıştır. Buna bağlı olarak sürdürülebilirlik alanındaki taahhütler kuvvetlenmiştir. 27'si düzenlenen İklim Zirvesi sürdürülebilirlik konusundaki aciliyeti bir kez daha ortaya koymuştur. Bu çerçevede 2022 yılı boyunca yenilenebilir enerji yatırımları hızlanarak büyümüştür. Ancak savaşın yarattığı enerji tedarik riskleri kömür gibi kirletici ve nükleer enerji gibi riskli kaynakların kullanımını da artırmıştır.

Dünya ekonomisi 2022 yılının ilk çeyreğinde geçen yıldan gelen ivme ile % 4,5 büyümüştür. Büyüme ikinci çeyrekte itibaren savaşın etkileri ile yavaşlamaya başlamıştır. 2022 yılının ikinci çeyreğinde büyüme % 3,0, üçüncü çeyreğinde ise % 2,9'a inmiştir. Son çeyrekte ise özellikle sıkı para politikaları daha fazla etkili olmuş ve büyüme % 2 olarak gerçekleşmiştir.

Böylece 2022 yılı genelinde dünya ekonomisi % 3 gelişmiş ülkeler % 2,7 ve gelişen ülkeler ise % 4 büyümüştür.

ABD yüzde 2,1, Euro Bölgesi ise % 3,5 büyümüştür. Birleşik Krallık % 4,1 ile görece yüksek büyüme yaşamıştır. Diğer gelişmiş ülkelerde de büyüme % 2,7'ye inmiştir. Japonya'da büyüme % 1,1 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkelerde yavaşlamalar daha belirgin yaşanmıştır.

Gelişen ülkelerde de büyümeler yavaşlamıştır. Asya ülkelerinde büyüme % 4,5 olmuştur. Çin salgın nedeniyle yılın büyük bölümünde kapatmalar uygulamış ve 2022 yılında % 3 büyüme göstermiştir. Hindistan ise % 9,1 büyümüştür.

Savaşın etkilerini en yakından yaşayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde büyüme % 0,8'e inmiştir. Rusya küçülmüştür. Latin Amerika ülkeleri 2022 yılında % 3,9 büyümüştür. Orta Doğu ve Merkez Asya bölgesinde büyüme % 5,4 olarak gerçekleşmiştir. Sahra Afrika bölgesi ise 2022 yılında % 3,9 ile daha sınırlı büyüme yaşamıştır.

TABLO 1: DÜNYA EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER

	2020	2021	2022
DÜNYA EKONOMİSİ BÜYÜME YÜZDE	-3,4	6,1	3,0
GELİŞMİŞ ÜLKELER BÜYÜME YÜZDE	-4,5	5,2	2,7
GELİŞEN ÜLKELER BÜYÜME YÜZDE	-2,0	6,8	4,0
DÜNYA MAL İHRACATI MİLYAR DOLAR	17.645	22.284	24.925
DÜNYA MAL TİCARETİ BÜYÜME MİKTAR YÜZDE	-4,7	9,4	2,7

Kaynak: IMF World Economic Outlook, 2023 Ekim, World Trade Organization

2022 yılında ise Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaş küresel ticareti her yönü ile etkilemiştir. Öncelikle Batı ile Rusya arasında büyük bir jeopolitik kırılma yaşanmıştır. Başta AB ülkeleri olmak üzere Batılı ülkeler Rusya'ya yıl boyunca kapsamı genişleyen ticaret yaptırımları ve ambargolar uygulamaya başlamıştır. Rusya ile Batılı ülkeler arasında başta enerji ticareti olmak üzere ticaretin büyük bölümü ortadan kalkmıştır. Tedarik için diğer kanallara hayata geçmiştir. 2022 yılında dünya mal ticaretinde % 11,6 büyümeye gerçekleşmiş ve dünya mal ticareti 24,57 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Miktar bazında büyüme % 2,7 olarak gerçekleşmiştir. Ticarete konu olan tüm emtia ve mallarda önemli fiyat artışları gerçekleşmiştir.

Enflasyon dünya genelinde 2021 yılının ikinci yarısından itibaren birikmeye başlamış ve 2021 yılını hem gelişmiş hem de gelişmekte olan birçok ülkede zirve seviyelerde tamamlamıştır. 2022 yılında ise bu kez savaşın yarattığı koşullar içinde enerji, gıda, metal ve mineral fiyatlarında sıçramalar yaşanmıştır. Fiyatlardaki sıçramalar küresel ölçekte enflasyonlarda önemli artışlara yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde üretici ve tüketici enflasyonları 1973 petrol krizinde ortaya çıkan enflasyon oranlarını da aşmıştır. Birçok gelişen ülkede ise enflasyon oranları çift haneli hale gelmiştir. Enflasyonun artış hızı 2022 yılının ancak son aylarında yavaşlayabilmektedir.

2022 yılı sonunda gelişmiş ülkelerde ortalama tüketici enflasyonu % 7,3 ve gelişen ülkelerde ise % 9,8 olmuştur.

TÜRKİYE EKONOMİSİ 2022 YILINDA % 5,5 BÜYÜDÜ

Türkiye ekonomisi 2022 yılına yeni bir model uygulaması ile başlamıştır. Yeni ekonomi modeli uygulaması yıl boyunca devam etmiştir. Şubat ayı sonunda Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile başlayan savaşın ekonomi üzerinde farklı etkileri olmuştur. 2022 yılının ikinci yarısında küresel ekonomide uygulanan sıkı para politikaları ve yavaşlama Türkiye'yi de etkilemiştir.

2021 yılı Eylül ayında başlayan TC. Merkez Bankası faiz indirimleri Türk lirasında hızlı değer kayıplarına yol açmıştır. 2021 Aralık ayında Türk lirası ABD doları karşısında rekor düşük seviyeye inmiş ve 20 Aralık 2021 tarihinde yeni önlemler alınmıştır. Yeni ekonomi modeli veya Türkiye ekonomisi modeli daha düşük faiz oranlarını, yatırım ve üretim artışını, cari açığa kalıcı iyileşmeyi böylece Türk lirasında kalıcı iyileşme sağlayarak enflasyonu düşürmeyi amaçlamıştır. Diğer yandan ekonomide liralasma hedefi ortaya konulmuştur.

Yeni ekonomi modeli 2022 yılı boyunca yeni ve ilave düzenlemeler ile uygulanmıştır. Bu kapsamda başta kur korumalı mevduat uygulaması olmak üzere yeni finansal araçlar kullanılarak ekonomide liralasma ve böylece TL'ye istikrar kazandırılması hedeflenmiştir. TL yılın ilk çeyreğinde değer kazanmış ancak ikinci çeyrekte tekrar 18 TL/dolar seviyesine çökmüştür. Yılın ikinci yarısında ise TL'ye genel bir istikrar sağlanmıştır.

2022 yılında yeni ekonomi modeli kapsamında kredilerin kullanımı koşullu ve kurallı hale gelmiştir. TC. Merkez Bankası yeni reeskont kredileri uygulamaları başlatmıştır. Kredi piyasasında koşullu kredi kullanımı yıl boyunca finansmana erişimde sıkıntılar yaratmıştır.

Türkiye ekonomisi yeni ekonomi modeli kapsamında yıl genelinde yüksek bir büyüme temposu göstermiştir. Ancak yılın ikinci yarısında küresel ekonomik yavaşlama ile özellikle dış talepte görülen durağanlaşma büyüme hızının düşmesine neden olmuştur.

Yılın ilk aylarında başlayan savaş küresel ekonomide yavaşlamaya yol açmıştır. Türkiye'nin en önemli ihracat pazarı olan Avrupa savaştan en çok etkilenen bölge olmuştur. Karşılıklı yaptırımlar ticareti de sınırlamıştır. Türkiye genel olarak savaştan daha sınırlı ölçüde etkilenmiştir. Rusya ile yaptırım dışı ürünlerde ticaret önemli ölçüde yükselmiştir. Türkiye bazı ürünlerde Rusya'nın alternatif tedarikçisi olmuştur. Buna bağlı olarak

ticaret devam etmiştir. Ancak savaşın etkileri ile yükselen enerji ve emtia fiyatları 2022 yılında çok yüksek bir dış ticaret açığı verilmesine yol açmıştır.

Türkiye ekonomisi 2022 yılında % 5,5 büyümüştür. 2022 yılının ilk yarısında daha yüksek büyümeler gerçekleşmiştir. İkinci yarıda büyüme küresel koşullara bağlı olarak yavaşlamıştır. Ekonomide büyüme dinamikleri bozulmuştur.

2021 yılında ihracata, sanayideki üretim artışı ve genişleyen yatırımlara bağlı sağlıklı bir büyüme yaşanmışken, 2022 yılında büyüme daha çok iç tüketime ve ithalata dayalı gerçekleşmiştir. 2022 yılında net ihracatın büyüme katkısı negatif, yatırımların katkısı ise çok sınırlı olmuştur.

2022 yılında yüksek büyümeye ile milli gelir ABD doları olarak da hızlı bir artış göstermiştir. Milli gelir 2022 yılında 808 milyar dolardan 906 milyar dolara yükselmiştir. Kişi başı milli gelir 2022 yılında 10.659 dolara yükselmiştir. Dolar cinsinden kişi başı milli gelir 2017 yılından sonra yeniden ilk kez 10 bin dolar seviyesini aşmıştır.

2022 yılında ekonomide sağlanan yüksek büyüme işgücü piyasalarını olumlu etkilemiştir. İstihdamda önemli artış gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı ise %12'den %10,4'e inmiştir.

2022 yılında özellikle yılın ikinci yarısında pazarlardaki önemli yavaşlamaya rağmen Türkiye ihracatını artırmayı başarmıştır. Küresel tedarik zincirlerindeki değişim ile Türkiye'ye yönelen ilave tedarik talebi 2022 yılında da devam etmiştir. Türkiye savaş sonrası Rusya pazarında da avantajlar elde etmiştir. İhracat % 12,9 artarak 254,17 milyar dolara yükselmiştir. İthalat ise 2022 yılında % 34'e yükselmiş ve 363,7 milyar dolar olmuştur. Ekonomide hızlanan büyüme ve ithal edilen enerji-emtia fiyatlarındaki artışlar ile ithalat daha hızlı artmıştır. Buna bağlı olarak Türkiye'nin dış ticaret açığı da önemli ölçüde yükselmiş ve 109,54 milyar dolara ulaşmıştır.

2022 yılında turizm gelirlerindeki yüksek artışa rağmen dış ticaret açığındaki sıçrama sonucu cari işlemler dengesindeki açık da önemli ölçüde genişlemiştir. Cari işlemler dengesinde 2022 yılında açık 48,89 milyar dolara kadar yükselmiştir. Cari açığın milli gelire oranı ise % 5,4 olmuştur.

TABLO 2: TÜRKİYE EKONOMİSİ TEMEL GÖSTERGELER

	2020	2021	2022
GSYH Milyar TL	5.048	7.256	15.012
GSYH Milyar Dolar	717	808	906
GSYH Büyüme Yüzde Sabit Fiyatlarla	1,8	11,0	5,5
İşsizlik Oranı Yüzde	13,1	12,0	10,4
Ihracat Milyar Dolar	169,65	225,21	254,17
İthalat Milyar Dolar	219,51	271,43	363,71
Dış Ticaret Dengesi Milyar Dolar	-49,86	-46,22	-109,54
Cari İşlemler Dengesi Milyar Dolar	-37,26	-13,96	48,89
Cari İşlemler Dengesi / GSYH Yüzde	-4,96	-1,74	-5,40
TÜFE Yıl Sonu Yüzde	14,60	36,08	64,27
ÜFE Yıl Sonu Yüzde	25,15	79,89	97,72
Bütçe Dengesi Milyar TL	-175,3	-192,2	-278,4
Bütçe Dengesi / Milli Gelir Yüzde	-3,47	-2,67	-1,86
Dış Borçlar Milyar Dolar	433	441	459
Merkez Bankası Brüt Döviz Rezervleri Milyar Dolar	50,0	72,6	85,5
Dağırdan Yabancı Sermaye Yatırımları Milyar Dolar	4,5	6,9	8,4
Sanayi Üretimi Büyüme Yüzde	2,2	18,6	6,7
İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı Yıllık Ortalama Yüzde	71,9	76,6	77,2
Sabit Sermaye Yatırımları Büyüme Yüzde	7,3	7,2	1,3
Merkez Bankası Ortalama Fonlama Faizi Yıl Sonu Yüzde	17,00	14,00	9,00
Sepet Kur Türk Lirası Yıl Sonu	8,26	14,24	19,35
TL Ticari Kredi Faiz Oranı Yıl Sonu Yüzde	20,00	24,37	14,02

Kaynak: TÜİK, T.C. Merkez Bankası, T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

2022 yılı boyunca uygulanan yeni para politikası çerçevesinde enflasyonda yıl boyunca artış yaşanmıştır. Faiz oranlarının indirilmesi ve negatif faiz oranları sonucu fiyatlandırma davranışları bozulmuş ve yıl genelinde tüketici enflasyonu artışı hızlanmıştır. Türk lirasında yaşanan değer kaybı da tüketici enflasyonunu hızlandıran bir diğer unsur olmuştur. 2022 yıl sonunda tüketici enflasyonu yıllık % 64,27 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında döviz kurlarında yaşanan yüksek artışlar, küresel emtia fiyatlarının artışı ve yüksek ücret artışları sonucu üretici fiyatları da yıl sonunda % 97,72'ye yükselmiştir. Yılın büyük bölümünde yurtdışı kaynaklı üretici fiyat artışı baskısı da yaşanmıştır. Emtia ve özellikle enerji fiyatlarında yaşanan artış etkili olmuştur.

2022 yılında bütçe açığında enflasyonun altında ve sınırlı bir artış yaşanmıştır. Yüksek ekonomik büyüme ile vergi gelirleri yükselmiştir. Bunlara bağlı olarak 2022 yılında bütçe açığı 278,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe açığının milli gelire oranı ise % 1,86'ya gerilemiştir. Kamu maliyesinde iyileşme sağlanmıştır.

Sanayi sektöründe üretim 2022 yılında % 6,7 büyümüştür. Sanayi üretimi 2021 yılında % 18,6 büyüdükten sonra 2022 yılında daha yavaş bir büyüme göstermiştir. 2022 yılının ikinci yarısında küresel ihracat pazarlarında görülen yavaşlama sanayide üretim artışını sınırlamıştır. Görece canlı iç talep ise büyümeyi desteklemiştir.

T.C. Merkez Bankası 2022 yılında faiz indirimlerine devam etmiştir. Politika faizi 2022 yılı genelinde 5 puan düşmüş ve yıl sonunda % 9'a inmiştir. Merkez Bankası artan enflasyon ve TL'deki değer kaybına rağmen faiz indirimlerine devam etmiştir. T.C. Merkez Bankası ayrıca kredi faiz oranlarına üst sınırlar getirmiştir. Buna bağlı olarak ticari kredi faiz oranları da yıl genelinde gerilemiş ve yılı % 14,02 seviyesinden kapatmıştır.

Türk lirası 2022 yılının ilk yarısında değer kaybetmiş ikinci yarıda ise durağan bir seyir izlemiştir. Türk lirası sepet kur 2021 yılını 14,24 seviyesinde kapatmıştı. 2022 yılsonunda ise sepet kur 19,35 seviyesine yükselmiştir. Böylece sepet kurda değer kaybı % 35,9 olmuştur.

İKTİSADİ VE SOSYAL FAALİYETLERE GERİ DÖNÜŞ BURSA 250 BÜYÜK FİRMANIN PERFORMANSINDA BELİRLEYİCİ OLDU

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki koşullar ve gerçekleştirmeler 2022 yılında sektörler ve Bursa firmaları için temel belirleyici olmuştur. Yeni jeopolitik riskler, sıkı para politikaları, küresel ekonomide yavaşlama, yurtiçinde yeni ekonomi modeli, yeni finansal düzenlemeler ve yüksek enflasyon önemli belirleyici unsurlar olmuştur. Bursa 250 Büyük Firma 2022 yılı değerlendirmemiz bu koşullar dikkate alınarak yapılmaktadır.

Savaşın etkileri ile küresel enflasyon özellikle gelişmiş ülkelerde son 50 yılın en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. Hane halkları "yaşam maliyeti krizi" olarak tarif edilen bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Hane halkları zorunlu tüketim harcamalarını artırmış, diğer harcamalarını ise azaltmıştır. Tüketimdeki bu değişim ile reel gelirlerdeki düşüşler ihracat pazarlarındaki talebin de daralmasına yol açmıştır. Yine faiz oranlarının 2000 yılından bu yana en yüksek seviyelere ulaşması sonucu yatırımlar, inşaat sektörleri ve ticaret olumsuz etkilenmiştir.

Salgın sonrası ortaya çıkan tedarik güvenliği ve yakından tedarik eğilimleri sonucu Türkiye'ye yönelik oluşan ilave tedarik talebi 2022 yılında da devam etmiştir. Türkiye Rusya pazarında da avantajlar elde etmiştir. Bursa gibi ihracatçı şehirler bu ilave tedarik talebinden ve avantajlardan olumlu etkilenmişlerdir.

2022 yılı boyunca ekonomide uygulanan yeni model ve bu kapsamdaki politikalar belirleyici olmuştur. Yeni ekonomi modeli uygulaması yıl boyunca devam etmiştir.

Yeni ekonomi modeli daha düşük faiz oranlarını, yatırım ve üretim artışını, cari açığa kalıcı iyileşmeyi böylece Türk Lirası'nda kalıcı iyileşme sağlayarak enflasyonu düşürmeyi amaçlamıştır. Diğer yandan ekonomide liralasma hedefi ortaya konulmuştur.

Yeni ekonomi modeli kapsamında 2022 yılı boyunca yeni ve ilave düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede başta kur korumalı mevduat uygulaması olmak üzere yeni finansal araçlar kullanılarak ekonomide liralasma ve böylece Türk Lirası'na istikrar kazandırılması hedeflenmiştir.

2022 yılı başından itibaren finansmana erişimde ve kredi kullanımında da yeni düzenlemeler uygulamaya konulmuştur. 2022 yılında krediye erişim ve finansman kullanımı yeni düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşmiştir. Sanayi sektörü ve firmalar yeni düzenlemelere uyum sağlamaya çalışmıştır. T.C. Merkez Bankası ihracat ve yatırımların desteklenmesi amacıyla reeskont kredileri kullanılmaya başlamıştır. Öncelikle T.C. Merkez Bankası kredilerinin kullanımı sonrasında ise tüm TL ticari kredilerin kullanımı için şirketlerin bilançolarında tutacakları döviz varlıkları sınırlanmıştır. TL ticari kredi kullanımları fatura karşılığı ve tedarikçilere ödemeler şeklinde olmuştur.

Yine bu kapsamda ihracatçı firmalar için reeskont ve TL kredisi kullanımlarında ihracat kazançlarının % 40'ını T.C. Merkez Bankasına, % 30'unu da bankalara bozdurma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca kredi kullanımları halinde döviz alınmayacağına dair taahhütler koşul haline gelmiştir.

Firmaların kredi kullanımında bir diğer koşul olarak ise bilançolarındaki dövizleri bozdurarak kur korumalı mevduatlar adı verilen yeni mevduatlara geçilmesi zorunluluğu getirilmiştir. 2022 yılı boyunca sanayi şirketleri de kur korumalı mevduatlar açmışlardır.

T.C. Merkez Bankası TL kredi faiz oranlarına sınırlamalar getirmiştir. Buna göre bankalar TL ticari kredi faizlerinde T.C. Merkez Bankası referans faiz oranının 1,4 ve 1,8 katlarını geçemeyecektir. Bu üst sınırların geçilmesi halinde bankalara ilave menkul kıymet tesis etmeleri zorunluluğu getirilmiştir. Bu düzenleme ile 2022 yılının son çeyreğinde TL ticari kredi faiz oranlarında gerileme yaşanmıştır.

2022 yılı genelinde uygulanan liralasma politikaları yüksek enflasyon ve yüksek maliyet artışları yaratmıştır. Krediye erişimde getirilen kısıtlamalar ve Türk Lirası'ndaki yüksek değer kaybı ile döviz kazançlarının bozdurulması gibi unsurlar ile sanayi kesimi olumsuz etkilenmiştir. Diğer yandan düşük kredi faizleri ve T.C. Merkez Bankası'nın ihracat ve yatırım kredileri olanakları sanayi kesimine destek vermiştir.

Bursa 250 büyük firmada yer alan şirketler de dahil olmak üzere işletmeler 2022 yılında yukarıda ana unsurları belirtilen iç ve dış koşulları yaşamışlardır. Buna bağlı olarak 2022 yılında firmaların tüm göstergelerinde yüksek artışlar gerçekleşmiştir. Artışlarda enflasyonun ve döviz kuru artışlarının etkisi bulunmaktadır. Ancak bu etkilerden arındırıldıktan sonra da tüm göstergeler de reel büyümeler gerçekleştirmiştir.

Bursa 250 firmanın toplam iç ve dış satışları 2021 pandemi yılında % 62,8 artmışken, 2022 yılında artış % 115,9 olarak gerçekleşmiştir. Toplam satışlarda sıçrama yaşanmıştır. Bursa 250 firmanın üretimden net satışları ise 2021 yılında % 53,6 artmışken 2022 yılında % 111,9 yükselmiştir.

2022 yılında toplam satışlar ve üretimden satışlardaki artışın bir önemli unsuru enflasyon ve döviz kurlarındaki artışlar olmuştur. 2022 yıl sonu TÜFE % 64,27, yıl sonu ÜFE ise % 97,72 olmuştur. Bu oranlar ile değerlendirildiğinde de reel olarak artışlar gerçekleşmiştir.

Faaliyetler ile yaratılan katma değer 2021 yılında % 83,1 büyümüşken 2022 yılında yaklaşık 3 baz puan artmıştır. Firmalar 2022 yılında yüksek katma değerler yaratmıştır. Öncelikle toplam ve üretimden satışlardaki yüksek büyümeler yaratılan katma değerdeki artışa neden olmuştur.

İkinci olarak ise firmaların katma değer büyüklüklerini belirleyen karlarda ve ücret ödemelerinde, yani faktör ödemelerinde yüksek artışlar gerçekleşmiştir.

Bursa 250 büyük firmanın karlarında 2022 yılında nominal ve reel olarak önemli artış yaşanmıştır. 2021 yılında % 137,7 artan dönem karı 2022 yılında ise % 87,9 ile yine yüksek bir oranda yükselmiştir. Karların yüksek oranı artışında birkaç önemli unsur etkili olmuştur.

Öncelikle yüksek satış hacimlerine ulaşılmış, firmalar yüksek kapasite oranları ile çalışarak ölçek verimliliklerini korumuşlardır. Firmalar faaliyet giderlerini etkin yönetmişlerdir. 2022 yılında uygulanan negatif faiz politikası sonucu firmaların finansman giderleri azalmıştır.

Buna karşın firmalar 2022 yılında artan girdi fiyatları ve ücret artışları nedeniyle yüksek maliyet artışları yaşamışlardır. 2022 yılında ayrıca enerji fiyatları ev maliyetlerinde de yüksek artışlar gerçekleştirmiştir. Tüm bu etkiler çerçevesinde Bursa 250 büyük firma karlarını reel olarak arttırmıştır.

Karlardaki artışa bağlı olarak öz sermayelerde nominal ve reel olarak büyümeler yaşanmıştır. 2021 yılında yaklaşık olarak 65 baz puan büyüyen öz sermaye toplamı 2022 yılında ise yaklaşık olarak 133 baz puan artmıştır. 2022 yılında yüksek bir oran ile uygulanan yeniden değerlendirme olanağı da özkaynakların büyümesini desteklemiştir.

Net aktiflerde büyüme ise yaklaşık olarak 88 baz puan olurken 2022 yılında öz sermayeler net aktiflerin oldukça üzerinde büyümüştür. Firmalar büyümelerini büyük ölçüde artan öz kaynakları ile gerçekleştirmiş ve finansal açıdan sağlıklı bir büyümeyi tercih etmiştir.

Bursa en yüksek ihracat yapan ilk üç şehirden biridir. Küresel koşullar ve ihracatın yapıldığı sektörlerdeki özel gelişmeler nedeniyle Bursa 250 firmanın 2020 yılı ihracatı % 14,2 daraldıktan sonra 2021 yılında % 26,9 artmıştır. 2022 yılında ise Bursa 250 firmanın ihracatı % 8,2 yükselmiştir. Bursalı firmaların ağırlıklı ihracat yaptıkları otomotiv, tekstil, hazır giyim sektörleri küresel gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir. Bu nedenle Bursa 250 firmanın ihracat artışı, Türkiye ihracat artışının altında kalmıştır.

İç talepte ve ihracatta yaşanan büyümelere bağlı olarak 2022 yılında Bursa 250 Firmanın istihdamında geçen yıla göre yaklaşık 6 baz puan artış gerçekleşmiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan Bursa 250 Büyük firma, 2022 yılında öncelikle içeride ve dışarıda oluşan yeni koşullara uyum sağlamaya çalışmıştır. Yurtdışında salgın ve savaş sonrası oluşan pazarlardaki yeni rekabet koşulları performansları etkilenmiştir. Diğer yandan yurtiçinde de firmalar yeni ekonomi politikalarına ve getirilen yeni düzenlemelere uyum sağlamaya çalışmıştır. 2022 yılındaki bu uyum sürecinde Bursa 250 Büyük firmaları araştırmasında yer alan firmalar hemen hemen tüm göstergelerde reel olarak büyüme başarısı göstermiştir.

TABLO 3: BURSA 250 FİRMANIN TEMEL MALİ GÖSTERGELERİNDEKİ GELİŞMELER

Temel Mali Göstergeler	2018/2019 Değişim Yüzde	2019/2020 Değişim Yüzde	2020/2021 Değişim Yüzde	2021/2022 Değişim Yüzde
Toplam Satışlar	11,1	14,7	62,8	115,9
Üretimden Satışlar	10,5	17,7	53,6	111,9
Net Katma Değer	-9,2	21,0	-	-
Dönem Karı/Zararı (V.Ö.)	-1,5	42,5	137,7	87,9
Öz Sermaye	18,4	22,3	-	-
Net Aktifler	14,2	25,5	-	-
İhracat	-8,6	-14,2	26,9	8,2
Ücretli Çalışanlar	-0,6	-1,8	-	-

"-" Toplam verilerinin gizli olması sebebiyle sektöre ilişkin oran açıklanmamaktadır.

BURSA 250 FİRMA İÇİNDE SEKTÖR DAĞILIMLARI SINIRLI DEĞİŞİKLİKLER GÖSTERDİ

Bursa 250 büyük firmanın sektör dağılımları da Dünya ve Türkiye'de yaşanan yeni koşullardan ve gelişmelerden etkilenmiştir. Bu çerçevede sektörler içindeki firma sayılarındaki değişimler 2022 yılında görece daha yüksek gerçekleşmiştir.

Bursa 250 büyük kuruluş içinde en çok firma sayısı otomotiv yan sanayi sektöründe yer almaya devam ederken 2022 yılında 2 firma azalmış ve 59 olarak gerçekleşmiştir. Otomotiv sektöründe iç ve dış talepte yaşanan yavaşlama otomotiv yan sanayi firma sayısının 2022 yılında da azalmasına neden olmuştur. Ana sanayideki firma sayısı ise 3 adet ile değişmemiştir. Tedarik ve talep sıkıntıları ile elektrikli araçlara geçişin yarattığı belirsizlik sonucu otomotiv sektörünün Bursa 250 içindeki firma sayıları 2022 yılında da yavaşlayarak azalmıştır.

2022 yılında Bursa 250 firma içindeki sektörlerin firma sayılarında, en büyük artışın olduğu 2 sektörden biri metal sektörü olmuştur. Bursa 250 içindeki metal sanayi firma sayısı 5 adet artarak 23'e yükselmiştir. Metal sanayinde 2022 yılında yüksek bir büyüme yaşanmıştır. Ayrıca metal fiyatlarında da yüksek artışlar gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak metal sanayinde firmaların satışlarında üç haneli büyümeler gerçekleşmiştir.

Tekstil sektörü 2022 yılında özellikle yurtdışı talepteki yavaşlamadan olumsuz etkilenmiştir. İhracat pazarlarında perakende ve hazır giyim sektöründeki yavaşlama ev tekstilindeki talep artışının durağanlaşması sonucu tekstil sektörü, 2022 yılını daha zayıf büyüme ile kapatmıştır. İç talepte de yavaşlama belirginleşmiştir. Bunlara bağlı olarak Bursa 250 büyük firma içinde tekstil sektörü firma sayısı 5 adet azalarak 40 olmuştur.

Hazır giyim sektörü firma sayısı da 1 adet azalarak 6'ya inmiştir. Hazır giyim sektöründeki iç talebe olan canlılığa artan turist harcamaları destek olmuştur.

TABLO 4: 250 FİRMA SEKTÖR DAĞILIMLARI

SEKTÖRLER	2021 YILI FİRMA SAYISI	2022 YILI FİRMA SAYISI	ARTIŞ/AZALIŞ
Ağaç, Orman Ürünleri ve Mobilya	6	7	+1
Çevre ve Geri Dönüşüm	6	5	-1
Çimento, Toprak Ürünleri ve Madencilik	6	5	-1
Ekonomik İlişkiler ve Finans	4	3	-1
Elektrik-Elektronik	1	1	-
Enerji	5	6	+1
Gıda, Tarım ve Hayvancılık	30	26	-4
Hazır Giyim	7	6	-1
Hizmet, Eğitim ve Danışmanlık	4	4	-
İnşaat	3	4	+1
Kimya	4	6	+2
Lojistik	3	4	+1
Makine ve Teçhizat	18	15	-3
Metal	18	23	+5
Otomotiv Ana Sanayi	3	3	-
Otomotiv Yan Sanayi	61	59	-2
Perakende Ticareti	19	24	+5
Plastik	7	7	-
Turizm	0	2	2
Tekstil	45	40	-5

2022 yılında Bursa 250 içinde firma sayısı yüksek düşüş gösteren bir diğer sektör gıda, tarım ve hayvancılık sektörü olmuştur. Bursa 250 içindeki firma sayısı 2022 yılında 4 adet azalarak 26'ya inmiştir. Gıda fiyatlarındaki artışlar ve gıda tüketimindeki ürün değişimleri sektör üzerinde sınırlayıcı etki yapmıştır. Yine tarım ve hayvancılık sektöründe de üretim maliyetlerindeki yüksek artışlar sektörleri olumsuz etkilemiştir.

Bursa 250 büyük kuruluşu içinde makine ve teçhizat sektörü firma sayısı ise 3 adet azalarak 15 firmaya düşmüştür. Yurtdışı ve yurtiçindeki gelişmeler ile makine ve teçhizat yatırımlarında büyümeler hız kesmiştir. Buna bağlı olarak makine ve teçhizat sanayi 2022 yılında daha düşük bir performans göstermiştir.

Kimya ve plastik sektörleri de 2022 yılında yurtiçi ve yurtdışından artan bir talep ile karşılaşmıştır. Petrol ve doğalgaz fiyatlarına bağlı olarak kimyasal ve plastik ürünler fiyatlarında da önemli artışlar olmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Bursa 250 içinde kimya sektöründeki firma sayısı 2 adet artmıştır.

Ağaç, orman ürünleri ve özellikle mobilya sanayi Bursa için özel önem taşıyan sektörlerdir. 2022 yılında Bursa 250 içinde bu sektörlerden firma sayısı 1 adet artmış ve 7'ye yükselmiştir.

İç talepte yaşanan yüksek büyüme ve turizmdeki canlanma ile 2022 yılında Bursa 250 büyük firma içinde yer alan perakende firma sayısı 5 adet artmış ve 24 olarak gerçekleşmiştir. Perakende sektörü talepteki artış ile yüksek bir performans göstermiştir.

İnşaat sektörü 2022 yılında 1 firma artış göstererek firma sayısını 4'e çıkarmıştır. Pandemi sonrası sürdürülebilirlik konusu daha da önemli hale gelmiştir. Çevre ve geri dönüşüm sektöründen Bursa 250 firma içine giren firma sayısı 5 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında turizm sektöründeki canlanma ile 2 firma yeniden Bursa 250 firma içinde yer almıştır. Plastik, elektrik-elektronik ve hizmet-eğitim-danışmanlık sektörlerindeki firma sayıları 2022 yılında değişmemiştir.

BURSA 250 BÜYÜK FİRMANIN ASLİ İŞLERDEN ELDE ETTİKLERİ KARLILIKLARI VE FAVÖK ORANLARI YÜKSELDİ ANCAK SEKTÖRLER ARASINDA FARKLI EĞİLİMLER ORTAYA ÇIKTI

Firmaların mali performanslarının ölçülmesinde asli işlerden elde ettikleri karlılık önemli bir göstergesi haline gelmiştir. Böylece hem firmaların asli işlerdeki performansı daha açık görülmekte hem de diğer olası maliyet unsurlarına ve risklere karşı ne kadar güçlü olduğu hesaplanmaktadır.

FAVÖK göstergesi firmaların faiz ödemeleri, amortisman ve vergi ödemeleri öncesi elde ettikleri karı göstermektedir.

FAVÖK büyüklüğünün net satışlara oranı FAVÖK oranını vermektedir. Bu oranın yüksek olması firmaların asli işlerinde teknik ve mali olarak daha başarılı olduklarını göstermektedir.

Bu itibarla Bursa 250 firma çalışmasında firmaların FAVÖK büyüklükleri ve net satışları toplulaştırılarak sektörlerin ortalama FAVÖK oranları 2020 yılından itibaren hesaplanmaktadır. Aşağıdaki tabloda sektörlerin ortalama FAVÖK oranları 2020, 2021 ve 2022 yılları için karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Genel olarak 2021 yılında da firmalar öncelikle çekirdek işlerine ağırlık vermişlerdir. Firmalar genel olarak 2021 yılında öncelikle üretim maliyetlerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Ancak tedarik endişeleri ile daha yüksek stoklar ile çalışılmıştır.

Emtia ve girdi fiyatlarındaki artışlar da karlılığı şekillendiren bir diğer unsur olmuştur. Firmalar faaliyet giderlerini de azami kontrol etmeye çalışmışlar ve tasarrufa yönelmişlerdir. İşgücüne yönelik olarak sağlanan desteklere kademeli olarak son verilmiştir.

Tüm bu gelişmeler ile Bursa 250 büyük firmanın FAVÖK oranı (net satışlara) 2022 yılında % 16,23 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında % 14 olan FAVÖK oranına göre 2,23 puan artış sağlanmıştır. Son iki yılda FAVÖK oranında artış böylece 6,16 puan olmuştur. (2021 yılında da 3,93 puan artış).

Bursa 250 içinde yer alan sektörlerin FAVÖK oranları 2022 yılında da farklı eğilimler göstermiştir. 2022 yılında dokuz sektörde FAVÖK oranları artarken, sekiz sektörde gerilemiştir.

Sektörlerdeki farklı satış, tedarik, stok, fiyat gelişmeleri sonucu FAVÖK oranlarında da farklılıklar ortaya çıkmıştır.

İmalat sanayinde 12 sektörün FAVÖK oranları yer almaktadır. 2022 yılında 5 sektörün FAVÖK oranı artmıştır. Mobilya, ağaç ve orman ürünleri, çimento ve toprak ürünleri ve gıda sanayi FAVÖK oranlarında önemli artışlar olmuştur. Mobilya, ağaç ve orman ürünleri sanayinde FAVÖK %12,49'dan %17,13'e yükselmiştir. Çimento ve toprak ürünleri sanayi FAVÖK oranı % 18,02'e çıkmıştır. Gıda sanayinde FAVÖK oranı % 18,03'e ulaşmıştır.

Metal sanayinde oran %19,74'ten %19,45'e inmiştir. Kimya sanayinde FAVÖK % 17,04'ten % 8,32'ye düşmüştür. Tekstil sektöründe FAVÖK oranı 1,23 puan artarak % 21,51 olmuştur. Elektrik ve elektronik sektöründe 2021 yılında % 3,42 olan FAVÖK 2022 yılında % 5,01 olarak gerçekleşmiştir.

Otomotiv ana sanayi ve yan sanayi FAVÖK oranları 2022 yılında bir önceki yıla göre sınırlı ölçüde gerilemiştir.

Bursa 250 içinde yer alan imalat sanayi sektörlerinde FAVÖK verileri farklı gelişmeler göstermiştir. 2022 yılında iç ve dış koşullarda önemli değişiklikler olmuştur ve bu değişiklikler sektörlerin karlılıklarını da farklı yönlerde etkilenmiştir.

İnşaat sektöründe FAVÖK oranı 2022 yılında sınırlı ölçüde artmıştır. Sektör 2022 yılında kısmi bir toparlanma göstermiştir. FAVÖK oranı % 7,25'ten % 8,07'ye çıkmıştır.

Enerji sektöründe 2022 yılında fiyatlar önemli ölçüde artmıştır. Buna bağlı olarak Bursa 250 firma içinde yer alan enerji firmalarının FAVÖK oranları 2022 yılında % 30,86'ya yükselmiştir.

Hızla gelişmekte olan bir sektör olarak çevre ve geri dönüşüm sektöründe ise FAVÖK oranı 2022 yılında yeniden gerilemiştir.

Perakende ticaret sektörü 2022 yılında iç talepte artış ve turist harcamalarında artış yaşamıştır. Maliyet artışları da yüksek enflasyon içinde fiyatlara büyük ölçüde yansıtılmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Bursa 250 içinde yer alan perakende sektöründe FAVÖK oranı 2022 yılında % 6,43'ten % 7,74'e yükselmiştir.

Lojistik sektörü Bursa 250 içinde en yüksek FAVÖK oranına sahip olmaya devam etmektedir. Sektörde FAVÖK oranı 2021 yılında % 36,10 iken 2022 yılında % 98,85 olmuştur.

TABLO 5: 250 FİRMA FAVÖK GÖSTERGELERİ

Sektörler	FAVÖK/NET SATIŞLAR YÜZDE 2020	FAVÖK/NET SATIŞLAR YÜZDE 2021	FAVÖK/NET SATIŞLAR YÜZDE 2022
KİMYA SANAYİ	14,89	-	8,32
TEKSTİL SANAYİ	19,61	20,28	21,51
OTOMOTİV YAN SANAYİ	14,67	14,32	13,08
AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ SANAYİ	13,51	12,49	17,13
MAKİNE VE TEÇHİZAT	10,66	15,53	14,49
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK	9,28	15,07	18,03
METAL SANAYİ	15,95	19,74	19,45
PLASTİK SANAYİ	14,85	14,88	11,20
OTOMOTİV ANA SANAYİ	6,84	-	13,08
HAZIR GİYİM SANAYİ	8,70	6,74	4,71
ÇİMENTO, TOPRAK ÜRÜNLERİ VE MADENCİLİK	0,01	-	18,02
ELEKTRİK-ELEKTRONİK	4,97	3,42	5,01
İNŞAAT SEKTÖRÜ	10,96	7,25	8,07
ENERJİ SEKTÖRÜ	9,27	-	30,86
ÇEVRE VE GERİ DÖNÜŞÜM SEKTÖRÜ	6,15	10,92	6,64
PERAKENDE TİCARET	5,63	6,43	7,74
LOJİSTİK SEKTÖRÜ	35,75	36,10	98,85

“-” Toplam verilerinin gizli olması sebebiyle sektöre ilişkin oran açıklanmamaktadır.

FİRMALAR NELER YAPMALI

Firmalar için küresel pazarlarda giderek artan ayrışma, içerde ise ekonomi politikalarındaki değişim ana belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Firmalar öncelikle küresel ayrışmanın sektörlerine ve faaliyetlerine dönük olası etkilerini iyi analiz etmelidir. Pazarlar, müşteriler, rakipler ve tedarik kanalları hızla değişmektedir. Bu değişime uyum sağlanması hedeflenmelidir.

Yurtiçinde ise ekonomide sıkı para ve maliye politikalarına geçiş yaşanmaktadır. Enflasyon ile mücadele nedeniyle uygulanan bu politikalar firmalar için iç talepte yavaşlamaya yol açacaktır. Bu nedenle satış, stok, tedarik ve ölçek yönetimi ve verimlilik önemli olacaktır.

Firmalar önümüzdeki dönemde de asli işlerine ve FAVÖK karlılıklarına öncelik vermeye devam etmelidir. FAVÖK oranlarının artırılması için öncelikle daha nitelikli ve katma değerli ürün yelpazesine geçiş gerekmektedir. Yeşil dönüşüm, dijital dönüşüm ve yapay zekâ gibi sektörleri yeniden şekillendiren gelişmeler hız kazanmaktadır. Bu gelişmeler ile ürün ihtiyaçları ve talepleri de değişmektedir. Standart mal ve hizmetlerden yenilikçi, inovasyon, tasarım ve teknoloji içeren mal ve hizmetlere geçilmelidir.

Teknoloji faaliyetleri, inovasyon ve markalaşma her koşul içinde firmaları ayırtıracak unsurlar olmaya devam etmektedir. Teknolojik yenilikler dönüşüm dönemlerinde rakiplere karşı avantajlar sağlayacaktır.

Üretimde ölçek kullanımı ve kaynak verimliliği çok önemli hale gelmiştir. Girdilerin tedarikinde güvenlik ve fiyat dalgalanmalarına karşı risk yönetimi öne çıkarılmalıdır. Ticarete korumacılık artmaktadır. Birçok ülke kritik ihraç ürünlerinin ihracatına sınırlamalar getirmektedir. Tedarik kanalları çeşitlendirilmelidir. En az fire ile çalışmak da önemli olmaktadır.

Enerji fiyatları ve maliyetleri tüm dünya genelinde jeopolitik gelişmelerden etkilenmeye ve dalgalanmaya devam edecektir. Bu nedenle enerji verimliliği de çok önemlidir. En az enerji tüketimi ile en yüksek üretim sağlanmalıdır.

Yeşil üretim kaçınılmaz bir önceliktir. AB, 1 Ekim 2023 tarihinden itibaren sınırdaki karbon vergisi mekanizmasını hayata geçirmiştir. Fiili vergileme 1 Ocak 2026 tarihinde başlayacaktır. Öncelikli ve potansiyel sektörler uyum sürecini hızlandırmalıdır.

Tüm iş süreçlerinde dijitalleşme ve otomasyon devam etmektedir. Bu alandaki yatırımlar tamamlanmalıdır. İşgücü maliyetleri de bir süre daha yüksek artışlar gösterecektir. Firmalar kaçınılmaz olarak bir yandan otomasyona ağırlık verirken diğer yandan işgücü verimliliğini artırmalıdır. İş süreçleri ve organizasyonlar daha yalın hale getirilmelidir.

İş süreçlerinde iş birlikleri ve ortaklıklar da etkinlik ve verimliliği artıracak bir yöntem olarak kullanılmalıdır. Özellikle organize sanayi bölgelerinde ortak girdi ve hizmet kullanımları yaygınlaştırılmalıdır.